

”Ikitie” -elokuva ja Pohjois-Amerikan suomalaisten historia

Ikitie (2017). Ohjaaja A.J. Annila. Pääosissa: *Tommi Korpela, Sidse Babett Knudsen, Ville Virtanen, Jonna Järnefelt, Eedit Patrakka, Rosa Salomaa, Hannu-Pekka Björkman, Emmi Parviainen, Helen Söderqvist, Sampo Sarkola, Antti Virmavirta, Irina Björklund, Jarkko Nieminen.* Nordisk Film. Kesto 1 h 43 min.

Kirjailija Antti Tuuri julkaisi vuonna 2011 romaanin Ikitie. Hiljattain siitä valmistui saman niminen elokuvaversio, joka on herättänyt runsaasti huomiota ja saanut monia myönteisiä arvioita. Samalla on viitattu siihen, että elokuva perustuu tosiasioihin. Mutta vastaavatko sisältö ja historian tunnettu kulku toisiansaan? Voisiko kaikki olla totta?

Luonnollisesti teos ”Ikitie” ja elokuva ”Ikitie” ovat kirjailijan ja elokuvantekijöiden näkemys tietystä historian aikakaudesta, ilmiöstä ja henkilöistä. Ne ovat fiktiota menneisyyden tapahtumista ja tulkintaa historian kulusta. Elokuvaa on huolella tehty, näyttelijäsuoritetut hienoja – varsinkin päähenkilöt Jussi Ketola (Tommi Korpela) ja Sara (Sidse Babett Knudsen).

Kolhoosi nimeltä Hopea on elokuvan pääasiallinen tapahtumapaikka. Itse asiassa se viittaa Säde-kolhoosiin, joka perustettiin Aunukseen vuonna 1925 ja sen pääasiallinen työntekijäjoukko koostui Pohjois-Amerikan suomalaisista. Aikaisemmin 1920-luvulla oli amerikansuomalaisia mennyt eräisiin Neuvosto-Karjalan kolhooseihin ja sovhooseihin, ja kolhoosi Kylväjään Etelä-Venäjälle.

Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisten siirtyminen Neuvosto-Karjalaan 1930-luvun alkuvuosina on melko tarkkaan tutkittu aihepiiri. Yhteensä heitä oli noin 6 000 henkilöä, joista puolet tuli Kanadasta, puolet Yhdysvalloista. Suurin osa heistä päätyi aluksi Neuvosto-Karjalaan. Matkojen organisoijana oli Neuvosto-Karjalan Tekninen Apu -järjestö, jota johti Matti Tenhunen -niminen amerikansuomalainen työväenliikkeen aktivisti. Kannattaa kuitenkin muistaa, että amerikan- ja kanadansuomalaiset tulivat maahan spesialisteina,

mukanaan usein omat työkalut, joillakin oli rahaa, autoja tai muuta merkittävää omaisuutta. Tietävästi omaisuus kuitenkin ”sosialisoi- tiin” melko pian. Monet siirtolaisista päätyivät metsätyömaille tai rakennustöihin (jokunen hirsitalo on vieläkin jäljellä!). He perustivat suksitehtaan, työskentelivät sellutehtaassa ja eräät menivät maanviljelyksen pariin.

Antti Tuuri ja elokuva Ikitien mainostajat ovat kertoneet, ettei elokuvassa kuvatuista asioista ole ennen puhuttu. Tämä ei valitettavasti pidä paikkaansa. Jo 1930-luvun lopulla näistä asioista kerrottiin laajasti lehdistössä. Suomen oma salainen poliisi tiesi asioista, mutta piti tietoja enemmän omissa piireissään. 1950-1960-luvulla kun sisäiset olot vapautuivat Neuvostoliitossa Stalinin kuoleman jälkeen, palasi pakkotyöleireiltä suomalaisia kotimaahansa. Jotkut heistä julkaisivat jopa muistelmakirjoja. Kun Neuvostoliitto oli hajomisvaiheessa 1980-luvun lopulla, syntyi uutta kiinnostusta Stalinin kansallisuuspolitiikkaan. Esimerkiksi allekirjoittanut julkaisi vuonna 1988 Loikkarit-teoksen, joka on tähän asti perusteellisin aihepiirin tutkimus. Reino Kero puolestaan on tutkinut Pohjois-Amerikasta Neuvosto-Karjalaan saapuneiden uuden maailman rakentajien tuomaa teknologiaa ja taloudellista merkitystä. Lisäksi on julkaistu monia tutkimuksia Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisten vaiheista (esim. Ritva-Liisa Hovi, Varpu Lindström ja Mayme Sevander). Myös Petroskoin yliopiston Irina Takala ja Aleksei Golybev ovat tutkineet aihepiiriä. Heidän panoksensa kansallisuusvainoissa menehtyneiden selvittämisessä on ollut merkittävää.

Elokuvaan olisi ehkä kannattanut saada esiin viesti, että muutama tuhat suomalaista onnistui palaamaan takaisin kotimaahansa (monet näistä salatein!), päähenkilö Jussi Ketola onnistuu myös paluussa. Pohjois-Amerikasta tulleista osa palasi monia kokemuksia ja kärsimyksiä rikkaampina kotiin. Osa heistä vaiken tyystin kokemuksistaan Neuvostoliitossa, mutta eivät kuitenkaan kaikki. Tänä vuonna on ilmestynyt Säde-kolhoosista selvinneen lapsen, nyt jo iäkkään Vieno Zlobinan muistelmateos. (Vieno Zlobina, Heidän ihanteensa murskattiin. Tyttären tarina Säde-kommuunasta Neuvosto-Karjalassa: Rakkaiden vanhempieni Elis ja Emma Ahokkaan muistolle. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2017) Hän tuli pikkutyttönä Kanadasta Ontarion Cobaltista vanhempiensa mukana Säde-kolhoosiin ja koki ikitie -elokuvan kaltaisia tapahtumia.

Tuuri on aikaisemminkin käsitellyt romaaneissaan siirtolaisuuteen liittyviä aiheita, joten siirtolaisuuden ilmiö on periaatteessa entuudestaan hänelle tuttu. Maailmansotien

välisen ajan Neuvostoliitto on kuitenkin aivan erilainen ympäristö kuin Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöt. Kiistatta Antti Tuuri on hyvin perehtynyt tähänkin aihepiiriin ja tehnyt laajan taustatyön. Elokuvasa on kyse ennen muuta Neuvostoliitosta ja Stalinin ajan kansallisuus-, talous- ja kulttuuripolitiikassa 1930-luvulla tapahtuneista kehityskuluista. Toisaalta elokuvan roolihahmot ovat tulleet ulkomailta: Yhdysvalloista, Kanadasta ja Suomesta. Stalin halusi nopeasti nykyaikaistaa Neuvostoliiton vanhakantaisen talouselämän, ja tähän tarkoitukseen hankittiin länsimaissa kehitettyä teknologiaa. 1930-luvulla tuli Suomesta loikkareita, luvattomia työnhakijoita, ehkä jopa 15000 henkilöä. Heidän joukossaan oli ehkä muutama sata poliittista pakolaista. Elokuvan päähenkilö Jussi Ketola samaistetaan heihin.

Kun länsimaihin iski suuri talouslama vuoden 1929 pörssiromahduksen jälkeen (elokuvassa se näyttää tapahtuneen vuonna 1931!), Neuvostoliitto ikään kuin porskutti kiihtyvällä vauhdilla eteenpäin suunnitelmatalouksineen. Länsimaihin lähetettiin propagandistisia viestejä, joissa kehoitettiin ulkomaisia työläisiä saapumaan maahan rakentamaan uutta maailmaa. Tämä oli tietysti propagandaa, mutta ajatukseen tarttuivat laman kourissa kamppailevat ihmiset monissa maissa. Neuvostoliitto valvoi rajojaan tiukasti, joten sinne ei päästy ilman lupaa. Laittomia tulijoita kuitenkin riitti tuhansittain varsinkin Neuvostoliiton läntisistä rajanaapureista kuten Suomesta ja Puolasta. Oli myös mahdollista tulla luvallista tietä Neuvostoliittoon. Sinne lähtikin teknisiä erikoistaitoja vaativiin tehtäviin spesialisteja niin Euroopasta kuin Pohjois-Amerikasta esimerkiksi rakentamaan tehtaita tai voimalaitoksia.

Kuten edellä mainittiin, Säde-kolhoosi kulkee elokuvaroolissa Hopea-nimisenä. Elokuvan päähenkilö on Jussi Ketola, joka määrätään elokuvassa muuttamaan nimensä Jussi Kariksi. Hän on ollut Yhdysvalloissa siirtolaisena ja palannut Suomeen. Lapuanliikkeen aktivistit haukkuvat häntä kommunistiksi, elokuvan alkumetreillä hänet kyyditetään itärajalle ja Neuvostoliittoon. Tiheätunnelmaisessa kyydityksessä Ketola päätelee joutuvansa ammuttavaksi, karkaa Neuvostoliiton rajalla kyyditsijöiltään, mutta haavoittuu. Seuraavaksi hän toipuu sairaalassa Petroskoissa ja kuvaan astuu ilmeinen salaisen poliisin eli NKVD:n mies, "elokuvan pääpahis" Kallonen (hyvä roolisuoritus Hannu-Pekka Björkmanilta). Hänen taustojaan ei kuitenkaan selvitetä. Hän hankkii Ketolan Hopea-kolhoosiin ja yrittää värvätä tätä ilmiantajaksi. Tämän jälkeen seuraa Ketolan eli Karin sopeutuminen kolhoosin elämään, kun paluu Suomeen

osoittautuu mahdottomaksi. Puoliso ja lapset jäivät Suomeen, mutta kolhoosista löytyy uusi kumppani Sara, ja tämän tytär. Ville Virtanen esittää vakuuttavasti kolhoosin amerikansuomalaista johtajaa.

Henkilögalleriaan kuuluu englanninkielinen pappi, joka johtaa ruokarukouksia ja suorittaa kirkonmenoja. Tosin en ole koskaan nähnyt mainintaa papista Neuvosto-Karjalaan menijöiden joukossa. Uskonnon asema ateistisessa Neuvostoliitossa, jossa kirkot saivat muuttua navetoiksi, oli todellisuudessa hyvin vaikea. Papilla on myös uskovaisia seuraajia Hopeassa. Kolhoosin asukkaat ovat ilmeisesti pääosin amerikansuomalaisia, jotka puhuvat lähes koko ajan englantia – sekään ei vaikuta aivan todelliselta. Joukkokohtauksissa vilahtaa muutama tummaihoisenkin. On mahdollista, että Neuvosto-Karjalaan todellisuudessa joku tummaihoisen tulikin. Kuitenkin Hopea-kolhoosin maisema ja työnteke pelloilla muistuttaa jotenkin Yhdysvaltain etelävaltiolaista suurtilaa, jonka johtaja ratsastelee ranchilla cowboy-hattu päässä.

Hopeassa rakennetaan, viljellään maata ja ollaan onnellisia. Petroskoin amerikkalaisessa ravintolassa juhlitaan ja kuunnellaan jatsahavaa musiikkia. Iltajuhlien puvut ovat kuin New Yorkin yökerhoista jatsin kulta-ajalta. Onnen tila murenee vuonna 1937, kun NKVD kiristää otetta Neuvosto-Karjalassa. Kallonen ajelee isoilla autoilla ja pahaenteisesti kuullaan viestejä ihmisten kuulusteluista ja jopa teloituksista. Väijäämättä tilanne johtaa "jenkkien" aseman heikentymiseen. Lopulta Jussi Kari perheineen ja Hopea-kolhoosin koko väki viedään autoilla pois ja talot sytytetään palamaan. Seuranneella dramaattisella teloituskohtauksella on ollut historialliset vastineensa Neuvosto-Karjalan metsissä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että tuhansia suomalaisia teloitettiin monien muiden kansallisuuksien joukossa. Myös Pohjois-Amerikan suomalaisia päätyi vankileireille, karkotuksiin tai teloitusr ryhmien eteen.

Tapahtumien keskittäminen Hopea-kolhoosiin toimii elokuvan juonen kannalta kyllä hyvin. Elokuvan juonen eteneminen olisi kuitenkin vaatinut tarkempaa taustatyötä. Teksteissä vilahtaa lyhyesti Neuvosto-Karjalan suomalaisen päämiehen Edward Gyllingin nimi ja kohtalo. Ehkä laveampi näkökulma olisi kuitenkin ollut paikallaan asioiden kokonaisvaltaisen ymmärtämisen kannalta. Eivät pelkästään suomalaiset ja vain Hopea-kolhoosissa työskennelleet joutuneet ongelmiin, vaan niin tapahtui koko Neuvosto-Karjalassa ja muualla Neuvostoliitossa. Saman kohtalon koki iso joukko venäläisiä ja monien muiden kansallisuuksien edustajia. Stalinin järjestelmässä pelättiin ulkovaltojen solutta-

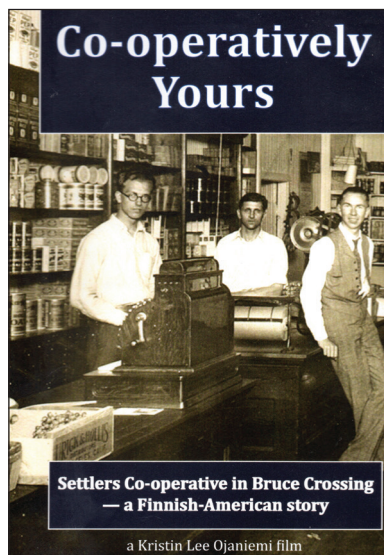
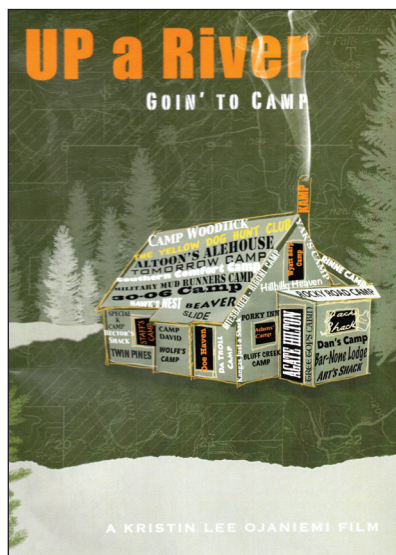
van vakoojia ja siten hajottavan neuvostovaltiota. Stalinin vainoina tunnetut tapahtumat 1930-luvulla on ymmärrettävä juuri tältä pohjalta – epäilyttävät henkilöt oli eliminoitava joko karkotus- ja pakkoleirirangaistuksilla tai lopullisena ratkaisuna teloitamalla. Tätä järjestelmää jatkut tutkijat ovat kuvanneet Stalinin maailmanpyöräksi, joka tempaisi ihmiset juuriltaan ja heitti heidät satojen tai tuhansien kilometrien päähän kodeistaan.

Myös elokuvan englanninkielinen kertoja kuuluu tähän kotoa pois tempaistujen joukkoon. Hän on edellä mainitun Saran tytär, joka kertoo elokuvan lopussa joutuneensa Vladivostokiin Kauko-Itään. Tämä vaikuttaa täysin mahdolliselta historian tapahtumalta. Nimittäin myös Suomesta tulleiden loikkareiden lapsia tiedetään monissa tapauksissa erotetun perheistään. Heidät kasvatettiin neuvostokansalaisiksi, eivätkä he ehkä koskaan enää tavanneet vanhempiaan elossa. Suomesta tulleista tuhansista loikkareista ei puhuta juuri lainkaan. Päähenkilö Jussi Ketola ei todellisuudessa ollut loikkari, hän oli henkensä edestä pakeneva poliittinen pakolainen. Monessa yhteydessä Ikitie-elokuvasta tulevat mieleen Sofi Oksasen romaani Puhdistus ja

sen elokuvaversio. Sekä Ikitiessä että Puhdistuksessa käsitellään samankaltaisia ihmisyyden kysymyksiä, vastustajana on massiivinen diktatuurin koneisto lieveilmiöineen.

Kaikkiaan Antti Tuurin kirjaan pohjautuva elokuva on tärkeä työ. Se kiinnittää huomion Stalinin johtamaan kovaotteiseen kansallisuuspolitiikkaan ja väkivaltaiseen yhteiskunnan muutosprosessiin. Elokuva antaa tarkkaan kohdistetun kuvan siitä, mitä tapahtui Hopea-kolhoosissa työskentelevälle ulkomalaisjoukolla. "Ikitie"-fiktio on ymmärrettävä todellisiin tapahtumakuluihin perustuvana historiakuvana raastavasta 1930-luvun Neuvosto-Karjalasta. Toisaalta huomion kohdistaminen niin keskitetysti Hopeaan on elokuvan heikko kohta: monet laajat asiayhteydet tulevat näkyviin vain pikaisina välähdyksinä, jotka saattavat vilahtaa katsojalta ohi. Elokuvan katsojalta vaaditaan asiantuntemusta, jotta hän todella ymmärtää tapahtumaketjun. Ehkä monella suomalaisella katsojalla sitä saattaa ollakin, mutta lieneekö ulkomaisilla katsojilla?

*Prof. Auvo Kostiainen
Turun yliopisto
aukosti@utu.fi*

"A slice of makkara" ja muita myöhäisen amerikansuomalaisuuden herkkuja

Kristin Ojaniemi: UP A River (Oja Media, 2015)

Kristin Ojaniemi: Co-operatively Yours (Oja Media, 2017)

Huoli amerikansuomalaisen kulttuurin kuolemasta näyttäisi olevan ennen aikaista. Vaikka erilaisten amerikansuomalaisten kulttuurikeskusten ja historiallisten yhdistysten

tilanne Yhdysvalloissa näyttää aktiivitoimijoiden ikääntymisen kautta paikka paikoin huolestuttavalta, löytyy janan toisesta päästä vastaavasti myös todella innostavia suoma-

laistaustaisen etnisyyden ja kulttuuriperinnön ylläpitämiseen liittyviä ilmiöitä. Uusi sukupolvi on marssimassa areenalle.

Kristin Ojaniemen (s. 1983) dokumentarismi kuuluu ehdottomasti janan positiiviseen, uutta toimintaa ja uusia etnisiä avauksia esille tuovaan suuntaukseen. Ojaniemi on Paynesvillessä Ylä-Michiganissa kasvanut neljännen sukupolven amerikansuomalainen, jonka työt ovat pitkälti kommentaaria hänen kiinnostuksestaan oman sukunsa ja laajemmin koko amerikansuomalaisen yhteisön vaiheisiin USA:ssa.

Yleisemmällä tasollakin Ojaniemen työ on tärkeää ja kenties joskus ilman varsinaista tarkoitustakin suoraan ajan hermolla. Jos siirtolaistaustaisten amerikkalaiskulttuurien tutkimuksen globaaliin tutkimuskärkeen kuuluva sosiologi Herbert Gans ennusti eurooppalais-amerikkalaisille kulttuureille vähittäistä hiipumista ja kuolemaa vaikutusvaltaisessa artikkelissaan "The coming darkness of late-generation European American ethnicity" (Ethnic and Racial Studies, 2014, Vol. 37, No. 5, 757–765), ovat Ojaniemen 2015 ja 2017 julkaisemat dokumentit argumenttia positiivisesti haastava pelinavaus.

Henki amerikansuomalaisissa yhteisöissä pihisee vielä. Ja se pihisee nimenomaisesti niissä maaseutuyhteisöissä, joissa suomalaistaustaisuus on historiallisestikin ottaen ollut poikkeuksellisen vahvaa. Ylä-Michiganin niin sanotulla Sauna Belt -alueella suomensukuisuus näyttäytyy piirikunnasta riippuen korkeimmillaan jopa 35–40 % suuruisena (U.S. Census 2000). Tälle maantieteelliselle alueelle sijoittuvat myös Ojaniemen molemmat dokumenttielokuvat.

Vuosina 2015–2017 julkaistuista Ojaniemen elokuvista UP A River on moniselitteisyydessään ehdottoman kiinnostava tapaus. Elokuvan motivoijana on Michiganin Kuparisaaaren lähipiirikuntiin sijoittunut kansallisuistohanke, joka lopetti vanhoilta suomalaisalueilta metsästysmajakulttuurin lähes kokonaan.

Alun perin paikallisen puhelinyhtiön omistukseen kuulunut metsäalue siirtyi liittovaltion omistukseen 1990-luvun alussa. Alueelle 1950-luvulta alkaen rakennetut metsästysmajat saivat omistajavaihdoksen yhteydessä kahdenkymmenen vuoden jatkokaajan vuokrasopimuksilleen. Jatkoaika tuli päätökseensä vuoden 2017 tammikuun ensimmäisenä päivänä, eikä jatkosta ollut enää mahdollista neuvotella. Kalabaliikki majoja ja alueen yleistä kulttuuriperinnön arvostamista koskien oli valmis. Mökkien tyhjentämisen ja tuhoamisen kautta menetettiin myös kymmenien vuosien ajalta alueellista elävää historiaa. Tätä selkkausta Ojaniemi purkaa miel-

lyttävän jäsenytyneesti henkilöhaastattelujen, miljöokuvausten ja yleisen historiakuvausten kautta.

Mielenkiintoisimmillaan dokumentti on rivien välistä tulkittuna, hetkeksi irrotettuna tarinankerronnan varsinaisesta poliittisesta viitekehystä. Asetelma on puhtaasti amerikkalainen. Kuvissa esiintyy amerikkalaiseen maaseutuympäristöön saumattomasti kuuluvia yleisamerikkalaisia maalaishahmoja, jotka koristavat itseään ja arkaaisia mökkimiljöitä mieluusti amerikkalaiseen yleiskulttuuriin liittyvillä symboleilla, kuten tähtilipuilla ja erilaisilla baseballiin ja amerikkalaiseen jalkapalloon liittyvillä kannatustuotteilla. Puhe tapahtuu englanniksi painotuksilla, jotka helppoa tunnistaa amerikkalaiseksi kieliverioksi alun perin Euroopasta lähteneen brittienglannin sijaan.

Mutta samalla elo ja olo metsästysmajojissa on jännittävällä tavalla myös hyvin paljon suomalaisuutta sivuavaa. Viimeistään puolen tunnin kohdalla dokumentissa alkavat maininnat saunoista, joita mökkiläiset mielellään metsästysmajoihinsa rakensivat. Samaten nopeassa tahdissa alkavat toistuvat maininnat hiljaisuuden arvostamisesta ja siitä, miten paras hirvijahti lähtee siitä, että ympärillä on vain metsä, ei yhtään naapuria sekä ainoa luotettava toimija, jäljestävä koira. "Paras naapuri on se, joka on vähintään kilometrin päässä", kuten vanha suomensuomalainen sanonta kuuluu.

Hyvä tutkimuskysymys metsästysmajakulttuuria koskien olisikin, onko tämän tyyppinen mielenmaisema ja toimintakulttuuri todellakin suomalaista alkuperää vaiko vain dokumentin antama ylikorostunut vaikutelma ja osa muuta eurooppalaistaustaista kulttuuriperintöä alueella. Ja vielä mielenkiintoisemmaksi asia muuttuisi, jos tutkittaisiin, onko mahdollinen suomalaispanos alueen paikalliskulttuuriin muodostunut myös muiden etnisten ryhmien yhteiseksi ominaisuudeksi. Dokumentti joka tapauksessa antaa vihjeitä, että Armas Ojaniemen (dokumentaristin isä, jonka isovanhemmat tulivat aikanaan Suomesta) ja 2015 menehtyneen Bobbin' Bob Peltolan ohella myös heidän cornwallilaisten, saksalaisten, kroaattien ja muiden Ylä-Michiganille tyyppillisten siirtolaistaustaisten ryhmien jälkeläisistä koostuvat metsästyskaverinsa arvostavat saunanjälkeisiä lumipesuja siinä missä selkeämmin suomalaistaustaiset toimijatkin.

UP A Riverin myöhäiseen etnisyyteen ja alueen historiaan kiinteästi kuuluvan yoooper-kulttuurin ilmentymiin paneutuvan annin sijaan Co-operatively Yours kartoittaa samalla alueella jo sadan vuoden ajan vaikuttaneen suomalaistaustaisen osuusliike-

toiminnan nykytilannetta ja historiaa. Suomalaispainotus on nyt selkeämmin kuva- ja äänivirrassa julkituotua, mutta elokuvia yhdistää väljä sukupolvisen muutoksen teemaikka. Osittain dokumenteissa liikutaan myös samoissa kuvausmaisemissa. Settler's Co-Op varusti viimeisen vaiheen 2010-luvun metsästysmajalaiset siinä kuin heidän iso- tai isoisovanhempansakin erilaisilla elintarpeilla jo sataa vuotta aiemmin.

Kuluttajaosuuskunnat etenkin näyttäisivät olleen perustoimintojensa ohella vahvoja etnisiä ja paikalliskulttuurisia merkityksiä luova näyttämö. Paitsi, että ne takasivat työtä ja toimentuloa alueen asukkaille, niiden muistoja ja historiakäsityksiä luova ominaisuus on ollut ilmeisen vahva. Nykysuomalaisittain lausunnot ovat ihastuttavia, suomalaisen osuuskaupan lihamestarilta pikkutyttönä ilmaiseksi saatu "slice of makkara" näyttäisi muokkaavan eläkeikäisen muistelijan muistoja siinä missä osuuskäytännön kautta kohtuullisella hintatasolla pidetyt elintarvikkeiden kuluttajahinnatkin. Lyhyessä kommentissa näyttäytyy koko myöhäisen vaiheen amerikansuomalaisuus kaikessa ainutlaatuisuudessaan. Amerikaniisaatio on totta, mutta se ei ole murskannut alleen etnistä symboliikkaa ja muistoja suomalaisuudesta, jotka Suomen sijaan tapahtuvat kotona, Yhdysvaltojen pohjoisessa keskilännessä.

Mielenkiintoista kyllä, osuusliiketoiminnan notkahdus näyttää Bruce Crossingissa alkaneen samaan aikaan 1940–1950-luvuilla, kun suomalaistaustaisen kulttuurin tulevaisuudesta on samoilla alueilla alettu ensimmäisen kerran todella huolestua. Ehkä automarkettien ja vahvojen kansallisten ketjubrandien tulo alueelle käynnisti prosessin, jonka edessä myös alueen muu kulttuuri joutui sopeutumaan uuteen tilanteeseen alkutuottajista kauppiaisiin ja viime kädessä kaikkiin ihmisiin. Oli alkanut uusi urbaani maassamuuton, kehittyneen tieverkoston, liikkuvien työmarkkinoiden ja tehostuneen joukkotiedotuksen aika, joka pakotti maaseutyhteisöt muuttamaan. Pakon edessä tapahtuneessa muutosprosessissa selviytymistaiskelu ei enää lähtenyt pelkästään suomalaisesta tai alueellisesta näkökulmasta, vaan ratkaisut olivat yhä enemmän yleisamerikkalaisesti miellettyjä. Suomalaisia tai alueellisia juuria kuitenkin unohtamatta.

Jari Nikkola

Vesa-Matti Lahti: Siperia kutsuu! Kansainvälisen Kuzbas-siirtokunnan ja sen suomalaisten tarina 1921–1927. Into, 2017, 233 s.

Siperian unelmia ja karvaita pettymyksiä

Utopiasiirotolaisia yhdistää jokin henkilökohtainen tai yhteiskunnallinen ominaisuus. Argentiinaan 1900-luvun alkupuolella perustettu Colonia Finlandesa syntyi kansallisena vastaiskuna tuolloin Suomessa toteutetuille venäläistämistoimille. Brasilian Penedoon 1920-luvun lopulta lähtien muuttaneet sadat suomalaiset ainakin pyrkivät olemaan kasvis-syöjiä. Pohjois-Amerikasta viime vuosisadan alkupuolella lähteneitä amerikansuomalaisia yhdisti usein työväenaate. Sosialistisia kokeiluja amerikansuomalaisten toimesta syntyi mm. Kuubaan (Itabo ja Omaja) ja myöhemmin Neuvostoliittoon. Uskonto oli usein myös yhdistävä tekijä, esimerkiksi tunnettuja ovat edellä mainitun Penedon siirtokunnan ohella Yad HaShmonan suomalaiskibbutsi Israelissa, joka perustettiin vuonna 1971. Teuvo Peltoniemen mukaan suomalaisten toimesta toteutetuista noin 20:sta utopiyhteisöstä työväenhenkisiä oli suunnilleen puolet. Toinen puolisko jakaantui suhteellisen tasaisesti vegetariaaniin, suomalaisnationalistiin ja uskonnollisiin yhteisöihin.

Vaikka suomalaisia utopiyhteisöjä on ollut kymmeniä, on niissä asuneiden kokonais-

määrä laskettava vain muutamissa tuhansissa. Yhteisöjen elinkaaret ovat olleet varsin rajallisia. Toki joillakin alueilla asuu edelleen suomalaisia tai heidän jälkeläisiään (vrt. mm. Penedo, Colonia Finlandesa ja Sointula Kana-dassa), mutta alkuperäinen asukkaita yhdistävä utopia-tekijä on haihtunut jo kauan sitten historian hämääriin.

Tänä vuonna on ilmestynyt kaksikin ihaneyhteisöihin liittyvää teosta: nyt tarkasteltavan Vesa-Matti Lahden "Siperia kutsuu!" julkaisun ohella Siirtolaisuusinstituutin sarjassa julkaistiin hieman aikaisemmin Vieno Zlobinin muistelu "Heidän ihanteensa murskattiin". Vienon vanhemmat muuttivat Yhdysvalloista Neuvosto-Karjalaan perustettuun Säde-kommuunaan vuonna 1926. Molemmissa utopia-kirjoissa kyse on jälkipolvien muisteluista, sillä alkuperäisistä muuttajista on jo aika jättänyt.

Vesa-Matti Lahti tunnetaan sujuvasta kyntästä ja iskevästä teemoistaan. Kirjoittaja toimii johtavana asiantuntijana Suomen itenäisyyden juhlarahastossa Sitrassa. Lahti on ollut kirjoittamassa mm. Maailman tila ja Suomi -kirjaa, joka voitti aikanaan Tieto-Finlandia -palkinnon. Lahden kirjan "juoni" on selkeä ja oikeastaan perinteinen utopia-tarina. Neuvostoliiton synty 1920-luvun alussa tarjosi vaihtoehdon USA:ssa työskenteleville raskaan työn raatajille. Tieto uudesta Eldoradosta levisi suomalaisten keskuuteen oman työväenlehdistön kautta, joka julkaisi auliisti venäläisten tarjoamaa informaatiota. Päästäkseen jaloilleen raskaan sisällissodan jälkeen nuori neuvostovaltio tarvitsi kipeästi ahkeria ulkomaisia osaajia ja heidän ammattitaitoaan. Pahitteeksi ei myöskään ollut, jos tulijoilla olisi kunnan työkalut mukanaan. Koska energias-ta oli suuri pula Neuvostoliitossa, sai kansainvälinen Kuzbas-siirtokunta hallittavakseen Kemerovon kaupungista maanviljelysmaata ja kivihiilituotantoa.

Kaikkiaan siirtokuntaan muutti noin 600 henkeä, joista suomalaisia oli neljännes. Suomalaiset tunnettiin taitavina käsityöläisinä, he mm. rakensivat alkurytäkässä tarvittavan komean 200 hengen yhteisasuntolan. Suomalaiset olivat eristäytyneitä ja heikosti englantia puhuvia, joten heille lankesi Kuzbassissakin enemmänkin duunarin kuin päällysmiehen tehtäviä. Tämä osaltaan kypsytti suomalaisia muuttamaan pois alueelta varsin pian. Yhteisön väestö toi mukanaan myös USA:ssa vallitsevaa poliittista skismaa: osa yhdysvaltalaisesta työväenliikkeestä kuului kommunistiseen ja sosialistiseen liikkeeseen. Toisaalta radikaali syndikalistinen (so. ammattiliittoihin perustuva) IWW-ammattiyhdistysliike oli USA:ssa nostanut 1900-luvun alussa voimakkaasti päätään. Siperiaan muuttaneissa

oli kummankin suunnan edustajia. Venäläiset itse kommunisteina tukivat puoluetoveriaan, joten IWW:n kannattajat – wobbleyt – vähitellen kypsyivät tai kypsytettiin muuttamaan pois.

Kuzbassin yhdyskunta ei ollut mikään tähdenlento, vaan sillä oli jo elinaikanaan vuosina 1922–1927 suuri merkitys NL:ssa teollisuuden uudistajana. Toisaalta Kuzbassin kommuunilla oli kansainvälisestikin hyvä maine, ja se veti puoleensa seksuaalisesta vapaudesta innostuneita feministejä (vrt. Mickenberg 2017), kirjailijoita, arkkitehtejä ja poliitikkoja. Niinpä hollantilaisen arkkitehdin Johannes van Loghemin mestarilliset rivitalot olivat merkittävä arkkitehtoninen kokonaisuus. Näistä on jäljellä nykyisin enää pystyyn unohtuneita seiniä.

Vesa-Matti Lahden aineisto on kahtaalinen: ensinnäkin hän tukeutuu isoisänsä Richard Lahden päiväkirjaan. Toisaalta matkalla mukana olleen yhdysvaltalaisen feministin Ruth Kellerin eri arkistoissa oleva kirjallinen tuotanto on teoksessa hyvin esillä. Kirjoittajana Vesa-Matti Lahti hyödyntää todella taitavasti eri aineistoja luoden julkaisulleen erinomaisesti etenevän ja informatiivisen sisällön. Kirjan uskottavuutta lisää myös se, että tekijä on käynyt kahdesti paikkakunnalla tutustumassa koloniaan ja sen historiaan.

Yhteisö perustettiin Leninin aikana. Tuolloin sekä taiteessa, taloudessa että politiikassa annettiin lähes kaikkien kukkien kukkia. Kun Stalin tuli valtaan, joutuivat ulkomaiset yhteisöt ahtaalle. Kuzbassin kommuuniin tuli venäläinen johtaja, joka pian miehitti muutkin johtopaikat omilla suosikeillaan. Virallisesti yhteisö lakkautettiin 1.1.1927, siis viitisen vuotta toimittuaan.

Lahden kirja kertoo eleettömästi, mutta samalla vankkaan dokumentaatioon perustuen yhden utopia-yhteisön tarinan. Kirjoittaja ei korosta oman isoisänsä saatikka amerikkalais-suomalaisten roolia, vaan hän osaa taitavasti kuvata kollektiivin nousun, uhon ja tuhon koko yhteisön kannalta. Ehkä traagisen huvittavana yksityiskohtana kirjasta käy selville, että Yhdysvalloista mukana tuodut traktorit ilmeisesti lähtörytäkässä upotettiin paikalliseen järveen, joka nykyisin tunnetaan nimellä "Amerikkalainen lampi".

Kirja sisältää joitain siirtolaisuuteen liittyviä pienimuotoisia virheitä tai puutteita. Ne eivät häiritse edes alan ammattilukijaa, joten niiden luettelointiin ei ole syytä. Kirjoittajasta poiketen olen tässä kirjoittanut Kuzbassin nimen yleisemmin käytetyllä kahdella s-kirjaimella.

Vesa-Matti Lahtea on kiittäminen erinomaisesti toteutetusta kirjahankkeesta, joka

tuota esille kaukosiirtolaisuuteen liittyvän monimuotoisuuden. Suomessa julkaistaan nykyisin vähenevässä määrin ulkosuomalaisuuteen liittyvää tutkimus- ja tietokirjallisuutta, joten tässä suhteessa kaikki uusi tieto on tervetullutta. Yhdysvallat oli monelle amerikansuomalaiselle unelmien täyttymys, johon menttiin kultaa vuolemaan. Kun toiveet eivät toteutuneet, etsittiin uusi paikka omien haaveiden toteuttamiseen lähtemällä vaikkapa Siperiaan. Tällöinkin petyttiin. Kirjoittajan isoisan Richard Lahden tarina kuitenkin osoittaa, että sitkeys palkitaan ja unelmista tulee aikanaan totta: Richard palasi Suomeen, hankki arvostetun ammatin ja perheen. Mutta se onkin jo toinen tarina.

Ismo Söderling

Lähteet

Mikenberg, Julia (2017). *American Girls in Red Russia. Chasing the Soviet Dream*. University of Chicago Press.

Peltoniemi, Teuvo: Suomalaiset ihannesiirtokunnat. http://www.sosiomedia.fi/utopia/suomi_artikkeli.htm Luettu 1.11.2017.

Zlobina, Vieno (2017). Heidän ihanteensa murskattiin. Tyttären tarina Säde-kommuunasta Neuvosto-Karjalassa. Siirtolaisuusinstituutti.

Yad HaShmona, suomalaiskibbutsi Israelissa (kirjoitetaan Suomessa myös muodossa Jad Hashmona) https://en.wikipedia.org/wiki/Yad_HaShmona. Luettu 2.11.2017.

Linda Bäckman

Integration i projektform – en kartläggning av integrationsprojekt i Svenskfinland

På många håll i Svenskfinland har man under årtionden engagerat sig för att främja invandrades integration i samhället. Olika slags projekt har genomförts av både myndigheter och tredje sektorns aktörer. I denna rapport sammanställs information om avslutade och pågående projekt till en första kartläggning av integrationsprojekt i Svenskfinland. Rapporten omfattar ett trettiotal projekt, samt intervjuer med nyckelpersoner i de olika regionerna för en bredare syn på integration som fenomen och på de insatser som gjorts på svenskt håll. Projektverksamheten har till stor del fokuserat på sysselsättnings- och utbildningsåtgärder, och i rapporten behandlas god praxis som identifierats i projekten. Samtidigt utgör kartläggningen en lägesrapport av vad som gjorts hittills och vilka områden framtida insatser kunde riktas till.

Publikationer 20. Migrationsinstitutet 2017. 102 s.

Pris 15 € + leverans